

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

► Ενότητα 4 (Εισαγωγική): Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

Χαρίλαος Εξερτζόγλου

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- ▶ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- ▶ Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- ▶ Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- ▶ Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- ▶ Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Στόχοι ενότητας

- Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε ένα σημαντικό πρόβλημα, την σχέση της ιστορίας με τον χρόνο και την χρονικότητα. Η σχέση με την ιστορία αφορά και μια εξοικείωση με την αίσθηση του χρόνου και τις διαφορετικές χρονικότητες. Η παρουσίαση αυτή θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε τόσο τον τρόπο με τον οποίο οι ανθρώπινες κοινωνίες οργάνωσαν τη σχέση τους με τον χρόνο αλλά και να προβληματιστούμε για την βίωση του χρόνου ιστορικά.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

Η ιστορία έχει μια σύνθετη σχέση με το παρελθόν που παραπέμπει στη σχέση μας με το χρόνο. Η ιστορία σχετίζεται άμεσα με το χρόνο με την έννοια ότι ό,τι εξετάζει το τοποθετεί πάντα σε ένα συγκεκριμένο χρόνο έξω από τον οποίο δεν έχει νόημα. Για την ιστορία η αίσθηση της σχέσης των φαινομένων με το χρόνο είναι θεμελιώδης. Αλλά για ποιόν χρόνο μιλάμε;

Υπάρχουν διαφορετικοί χρόνοι, ο “φυσικός” και ο ιστορικός, αλλά και οι δύο έχουν την ιστορία τους.

Όλοι μας αντιλαμβανόμαστε τη σχέση μας με τον φυσικό χρόνο. [Η εναλλαγή ημέρας- νύκτας, ύπνου- ξυπνήματος – Γέννηση- ζωή –θάνατος. Από πολλές απόψεις ο φυσικός χρόνος αποτελεί ένα περιορισμό για τη ζωή μας με την έννοια ότι οργανώνουμε τη ζωή μας σε σχέση με το χρόνο αυτό. Η διαδοχή ημέρας/ νύκτας, η διαδοχή των εποχών, οι εναλλαγές της σελήνης προσδιόρισαν για αιώνες την κοινωνική οργάνωση και ακόμη την προσδιορίζουν. Πχ καλλιέργειες, ταξίδι, εορτασμοί, εκστρατείες.

Σταδιακά οι διαδοχές αυτές έγιναν μονάδες μέτρησης του χρόνου μέσα στον οποίο οι ανθρώπινες κοινωνίες οργάνωναν τις δραστηριότητές τους

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- ▶ Ο φυσικός χρόνος δεν ταυτίζεται με τον ιστορικό αλλά έχει και αυτός την ιστορία του.
- ▶ Μπορούμε να πούμε ότι υπάρχουν μια σειρά κυκλικών μεταβολών που «συμβαίνουν εκεί έξω» και πέρα από εμάς και τη θέλησή μας που συνδέονται με το πλανητικό μας σύστημα και όχι με την ιστορία ή τον πολιτισμό. Αυτός ο χρόνος αποτελεί ένα περιορισμό που λαμβάνουμε υπόψη, βρίσκεται ωστόσο έξω από την ιστορία.
- ▶ Διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμοί οργάνωσαν και μέτρησαν τον χρόνο, έδωσαν νόημα στο χρόνο, τον διαίρεσαν, τον σημάδεψαν με τρόπους που οι ίδιες επέλεξαν και τα δικά τους κριτήρια και για τους δικούς τους λόγους. Επομένως ο χρόνος είναι παράγοντας που θέτει περιορισμούς- οι κοινωνίες δεν ζουν έξω από το χρόνο αλλά παράλληλα είναι αντικείμενο διαχείρισης και νοηματοδότησης. **Με άλλα λόγια ο φυσικός χρόνος δεν μας επιβάλλει το πώς θα τον νοηματοδοτήσουμε, θα τον μετρήσουμε ή θα τον σημαδέψουμε.**
- ▶ Με άλλα λόγια υπάρχει μια αυθαιρεσία ως προς τη διαχείριση του χρόνου που σημαίνει τελικά ότι οι σχέσεις με τον χρόνο, η σχέση που έχουν οι κοινωνίες με το χρόνο είναι πολιτισμικά καθορισμένες. Ο χρόνος αυτός υποστασιοποιείται για τις ανάγκες των κοινωνιών αυτών.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- ▶ Οι άνθρωποι ασχολούνται με το χρόνο από παλιά. Με βάση αστρονομικές παρατηρήσεις στην αρχαία Κίνα, την Βαβυλωνία, την αρχαία Ελλάδα αλλά και τους πολιτισμούς της Αμερικής, Μάγια, Ίνκας, είχαν αναπτυχθεί τρόποι μέτρησης του χρόνου πριν διατυπωθεί η ηλιοκεντρική θεωρία.
- ▶ Ημέρα- εναλλαγή ημέρας-νύκτας
- ▶ Μήνας—δύο κύκλοι της σελήνης
- ▶ Χρόνος- διαδοχή των εποχών,
- ▶ Στο πλαίσιο αυτών των μετρήσεων είχε υπολογιστεί η διάρκεια του χρόνου σε 364 ημέρες.
- ▶ Ωστόσο οι υπολογισμοί αυτοί δεν έλυναν το πρόβλημα της μέτρησης του χρόνου, απλώς είχαν μετρήσει το χρόνο επανάληψης φυσικών συμβάντων.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- Η συστηματική μέτρηση του χρόνου αρχίζει με το ημερολόγιο δηλαδή ένα σταθερό τρόπο κατανομής του χρόνου στο πέρασμά του, με αρχή, γραμμικότητα και σταθερότητα επάνω σε τακτές ημερομηνίες πάνω στις οποίες τοποθετούνται εορτές, υποχρεώσεις φορολογίας, σποράς, συγκομιδής ή θρησκευτικών εορτασμών [οι χριστιανοί ιερωμένοι ασκήθηκαν στη σύνταξη ημερολογίων για να μπορούν να υπολογίσουν το Πάσχα] Το ημερολόγιο αποτελεί την απαρχή της συστηματικής μέτρησης του χρόνου σε καθημερινό επίπεδο για τις ανάγκες των ανθρώπινων πολιτισμών. Ταυτόχρονα μας δείχνει το πολιτισμικό επικαθορισμό του χρόνου καθώς διαφορετικοί πολιτισμοί χρησιμοποίησαν και μέτρησαν διαφορετικά το χρόνο.
- Οι Αιγύπτιοι πχ αλλά και οι αρχαίοι Έλληνες μετρούσαν το χρόνο με βάση τους κύκλους της σελήνης
- Στα 44 πχ ο **Ιούλιος Καίσαρας** αποσύνδεσε το ημερολόγιο από τη σελήνη και το προσάρμοσε στον ήλιο και με βάση τον νέο υπολογισμό- προσθήκη μίας ημέρας ανά τέσσερα έτη [Ιουλιανό ημερολόγιο].
- Η έλευση του χριστιανισμού επέβαλε νέες προσθήκες στο ημερολόγιο- την **εβδομάδα** που δεν αντιστοιχεί σε κανένα τμήμα του φυσικού χρόνου αλλά συμβολίζει τις επτά ημέρες της δημιουργίας και αποτελεί δάνειο από τον Ιουδαϊσμό.
- Στα 1582 ο **Πάπας Γρηγόριος 13^{ος}** αλλάζει πάλι τη μέτρηση του χρόνου στη βάση ακριβέστερων αστρονομικών παρατηρήσεων που έδειξαν ότι κάθε 100 χρόνια παρουσιάζεται διαφορά μιας ημέρας. Στην πράξη προστέθηκαν 11ημέρες στον υπάρχοντα χρόνο όταν ανακοινώθηκε το ημερολόγιο.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- Αν όμως ο φυσικός χρόνος δεν μας επιβάλλει πως θα τον μετρήσουμε τότε πως αρχίζουμε να μετράμε τις βαθμίδες του χρόνου; Πχ του έτους; Υπάρχει μια αυθαιρεσία εδώ που όμως ερμηνεύεται πολιτισμικά. Οι άνθρωποι το αποφασίζουν αυτό.
- Πχ στην ρωμαϊκή εποχή εισάγεται η 1^η Ιανουαρίου ως αρχή του έτους διότι τότε αναλάμβαναν τα καθήκοντά τους οι ύπατοι. Οι χριστιανοί χρησιμοποιούσαν την ημέρα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου , 25 Μαρτίου , ενώ στην βυζαντινή αυτοκρατορία η 1^η Σεπτεμβρίου και η Βενετία την 1^η Μαρτίου μέχρι και την κατάλυση της από τον Ναπολέοντα το 1797. Οι ισλαμικές κοινωνίες ακολουθούν ακόμη και σήμερα το Έτος Εγίρας ενώ με το σεληνιακό ημερολόγιο στο οποίο στηρίζονται ο κάθε αιώνας αντιστοιχεί σε 97 έτη.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- ▶ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος με τον οποίο αναδιοργανώνεται η μέτρηση του χρόνου όταν ανέρχονται στην εξουσία επαναστατικές πολιτικές δυνάμεις,
- ▶ Η Γαλλική Επανάσταση σε μια συμβολική χειρονομία τομής σε σχέση με το παρελθόν του *ancien regime* εισηγήθηκε δικό της ημερολόγιο, μαζί με τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις άλλες μεγάλες αλλαγές. Προχώρησε στην αλλαγή των ονομάτων των μηνών του γρηγοριανού ημερολογίου, μετάβαλε τις ισχύουσες αφετηρίες κάθε μήνα, και τους χώρισε σε τρία δεκαήμερα, καταργώντας την εβδομάδα. Το ίδιο ίσχυε για τις ημέρες που χωρίζονταν πλέον σε δέκα ώρες ενώ η κάθε ώρα είχε 100λπτά των 100 δευτερολέπτων έκαστο. Το έτος άρχιζε στις 22 Σεπτεμβρίου Αρχής γενομένης από την 22 Σεπτεμβρίου 1792 η Γαλλική Επανάσταση εισήγαγε το έτος 1. Το επαναστατικό ημερολόγιο διατηρήθηκε μέχρι το 1806 όταν ο Ναπολέων επανέφερε το γρηγοριανό ημερολόγιο.
- ▶ Η ρώσικη επανάσταση εισήγαγε για τους ίδιους λόγους το δικό της ημερολόγιο [1928-1940] δώδεκα μηνών, έξη εβδομάδες των πέντε ημερών- αφαίρεσε δηλαδή τις δύο ημέρες που είχαν ιδιαίτερο θρησκευτικό βάρος δίνοντας έμφαση στην παραγωγική υπόσταση της οργάνωσης του χρόνου. Καθόλου τυχαία το ημερολόγιο αυτό καταργήθηκε με τον πόλεμο όταν η σοβιετική εξουσία θέλησε, ανάμεσα σε άλλα, να κινητοποιήσει τους αγροτικούς πληθυσμούς που συνδέονταν ακόμη στενά με τον χριστιανισμό.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- ▶ Ένα ενδιαφέρον ζήτημα ως προς τη ιστορία του χρόνου είναι η ανάδειξη της σημασίας της ακρίβειας του χρόνου και κατά συνέπεια η ιστορικοποίηση της αξίας της ακρίβειας του χρόνου. Το θέμα είναι παρά το γεγονός ότι η δυνατότητα ακριβούς μέτρησης του χρόνου είχε αυξηθεί σημαντικά με την επινόηση του εκκρεμούς, τον 17^ο αιώνα μπορούσαν ήδη να μετρούν τα δευτερόλεπτα, η σημαία της χρονικής ακρίβειας είναι προϊόν της νεώτερης εποχής. Είναι η οικονομική και κοινωνική οργάνωση της σύγχρονης εποχής που επέβαλε την υιοθέτηση ενός ομοιογενούς και ακριβούς χρόνου με την εισαγωγή και τη διάχυση του ατομικού ρολογιού. Στην εποχή της βιομηχανικής νεωτερικότητας η χρονική ακρίβεια υπήρξε θεμέλιο κάθε κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης σε πλανητικό πλέον επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό καταργείται μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα η σημασία του τοπικού χρόνου-τοπικής ώρας, που ίσχυε με βάση τις ισχύουσες πρακτικές αιώνων.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- ▶ Η οργάνωση του ομοιογενούς χρόνου ξεκίνησε με τον χώρο των μαζικών μεταφορών αρχικά με τα οργανωμένα ταξίδια με άμαξα και αργότερα με τον σιδηρόδρομο στη Βρετανία. Ήδη από τα 1784 υπάρχει εκεί ένα ενιαίο σύστημα δημόσιας μεταφοράς που στηριζόταν σε αυστηρό χρονοδιάγραμμα και συνδύαζε την μεταφορά ταχυδρομείου και επιβατών. Η ουσιαστική αλλαγή προκύπτει με την γενίκευση των σιδηροδρομικών μεταφορών μετά το 1839 και τη δημιουργία ενός τεράστιου δικτύου στην Βρετανία. Η λειτουργία του σιδηροδρομικού δικτύου ήταν εξαιρετικά δύσκολη χωρίς την εισαγωγή ομοιογενούς χρόνου.
- ▶ Έτσι εισάγεται στα 1850 για τους σιδηροδρόμους η ενιαία ώρα για όλη τη χώρα με βάση τον μεσημβρινό χρόνο του αστεροσκοπείου Γκρίνουιτς. Στα 1880 το σύστημα επεκτείνεται με απόφαση του βρετανικού κοινοβουλίου σε όλη τη χώρα και οι τοπικές ώρες καταργήθηκαν. Στα 1884 διεθνή διάσκεψη για την τυποποίηση της ώρας σε παγκόσμια κλίμακα με 24 χώρες μόνο: τότε καθιερώθηκε ο GMT για όλη την χώρα, ενός χρόνου που ορίζεται από τον μεσημβρινό του Γκρίνουιτς και δεν αλλάζει με τις εποχές. Η διάσκεψη καθιέρωσε 24 χρονικές ζώνες σε παγκόσμια κλίμακα προκειμένου να διευκολυνθεί ο συντονισμός των οικονομικών και άλλων πράξεων. Σταδιακά ο χρόνο GMT επεκτάθηκε στην Ευρώπη [Γερμανία 1893, Γαλλία 1911] για να κυριαρχήσει στη συνέχεια σε όλη την υφήλιο.

Ιστορία, χρόνος, χρονικότητα

- ▶ Η βαρύτητα αυτών των αλλαγών σχετικά με την ακρίβεια του χρόνου αφορά και την καθημερινή ζωή καθώς αυτή συντονίζεται με ένα ομοιογενή χρόνο για όλους σε μια περίοδο κατά την οποία ο χρονικός συντονισμός επιβάλλεται από την ταχύτατη ανάπτυξη του καπιταλισμού και της βιομηχανικής κοινωνίας.
- ▶ Οι βιομηχανικές κοινωνίες στηρίχθηκαν στην ισχύ του ατμού και την ακρίβεια του ρολογιού. Η παραγωγική δραστηριότητα απαιτεί μια σχέση ακρίβειας του εργαζόμενου με το αντικείμενο της εργασίας του. Ο συντονισμός της εργασίας είναι απαραίτητος στη βάση ακριβούς χρονοδιαγράμματος που όριζε την εργατική βάρδια και το ωράριο εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό ο χρόνος παύει να είναι ασταθής και υπόκειται στην ακρίβεια της μέτρησης του ρολογιού. Οι εργάτες κατοικούν κοντά στα εργοστάσια και ειδοποιούνται με ηχητικά σήματα για το πότε αρχίζει η βάρδια τους, σχολάνε όλοι μαζί και οργανώνουν τη ζωή τους με την ακρίβεια του βιομηχανικού χρόνου.
- ▶ Η τεχνολογία της μέτρησης του χρόνου ενισχύει την κατεύθυνση αυτή καθώς το ατομικό ρολόι καθορίζει τη ζωή μας με ακρίβεια δευτερολέπτου. Ο χρόνος καθορίζει τις σχέσεις στις νεωτερικές κοινωνίες όχι γιατί έχει από μόνος τους αυτή την ιδιότητα αλλά γιατί η οργάνωση της κοινωνικής και οικονομικής ζωής γίνεται με βάση την ακρίβεια του χρόνου που σε άλλες εποχές ήταν ανύπαρκτη. Αυτό έχει σήμερα ενισχυθεί ιδιαίτερα με την διάχυση νέων μορφών χρονικότητας όπως το διαδίκτυο, το Skype κλπ.
- ▶ Σε κάθε περίπτωση ο φυσικός χρόνος που κυλά γύρω μας και εμείς μέσα του δεν είναι σε θέση να μας πει πώς να τον μετρήσουμε να τον ταξινομήσουμε. Δεν έχει νόημα πέρα από αυτό που εμείς του δίνουμε..

ΤΕΛΟΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Χαρίλαος Εξερτζόγλου
Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

